

УДК 334.78; DOI: 10.31388/2519-884X-2019-39-238-243

Дюк А.А.

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки
Вінницький національний аграрний університет
E-mail: annaduke@ukr.net

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РОЛІ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню ролі соціального підприємництва у розвитку економіки й суспільства. Охарактеризовано сутність соціального підприємництва, здійснено порівняльну оцінку його пріоритетів і функцій з класичною підприємницькою діяльністю. Дана методична оцінка соціальному підприємству як феномену сучасності, зроблена концептуальна проєкція його зростаючої ролі у забезпеченні сталого розвитку економіки.

Ключові слова: підприємництво, соціальне підприємництво, соціум, суспільство, ринок, інноваційність.

JEL code classification: Q10, H55, I38

Diuk A.A.

Ph.D. in Economics, assistant professor,
Vinnytsia National Agrarian University
E-mail: annaduke@ukr.net

THEORETICAL-METHODICAL CHARACTERISTICS OF THE ROLE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN THE DEVELOPMENT OF MODERN ECONOMY

Abstract. To disclose theoretical and methodological foundations and characterize the role of social entrepreneurship in the modern economy.

The article is devoted to the study of theoretical and methodological characteristics and to illuminating the general vision of the role, importance of social entrepreneurship in the development of economy and society. Theoretical approaches to the essence, qualification characteristics of the content of social entrepreneurship as the newest category of economic and social science are generalized and systematized, scientific approaches to defining its role as a socio-economic phenomenon are revealed. The essence of the definition of social entrepreneurship is characterized, a comparative assessment of the priorities of social entrepreneurship and its functions is compared with the classical entrepreneurial activity. A methodical assessment of social entrepreneurship as an organizational and economic phenomenon of the present is given, as well as a conceptual projection of its growing role in ensuring the sustainable development of the economy.

The research is based on dialectical methods of cognition of socio-economic processes and phenomena, methodological principles of analysis, on the basis of which scientific approaches to the definition of social entrepreneurship and its role in the development of modern economy are revealed.

Theoretical approaches to the essence, qualification characteristics of the content of social entrepreneurship as the newest category of economic and social science are generalized and systematized, scientific approaches to defining its role as a socio-economic phenomenon are revealed.

Scientific and methodological approaches to the problem of terminological qualification of the essence and importance of social entrepreneurship were further developed, and the author's theoretical position on the definition of the concept of "social entrepreneurship" was proposed.

Scientific understanding and methodical identification of the essence of social entrepreneurship is the basis for deepening theoretical and methodological studies of problems of diversification of spheres of entrepreneurial activity and enhancing its motivation to solve social problems of society.

Key words: entrepreneurship, social entrepreneurship, society, society, market, innovation.

Постановка проблеми. Підприємництво здійснюється підприємливими людьми, які готові діяти, досягати цілей в умовах конкуренції, ризику, що за певних умов здатен усунути їх з ринку, позбавивши статків та благ. Це головна особливість господарювання в умовах ринку, конкуренції, але виникають новітні її форми, ще креативні й інноваційні, наприклад соціальне підприємництво.

На перший погляд соціальне підприємництво – це альтруїстична діяльність для підприємця, але для суспільства – це механізм задоволення соціальних потреб. З іншого боку, поступове усвідомлення передовими суспільствами того, що держава не може повністю виконувати соціальну роль – спричинило виникнення і необхідність становлення соціального підприємництва. Теоретико-методичні засади соціального підприємництва потребують пріоритетного вивчення, тому дослідження даних аспектів проблеми є необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальні засади господарювання і підприємництва, які є основою теоретичних положень концепції соціального підприємництва, розкриті у працях багатьох науковців, зокрема – це: С. Андреева [3], М. Беллуччі [4], М. Біггері [4], К. Бурдо [1], М. Вебер [10], К. Веннберг [2], Д. Знотіна [3], Е. Зубуле [3], Г. Матвієнко-Беляєва [11], Д. Мейра [5], Б. Ніколаєв [1], Р. Перссон [4], М.Е. Рамос [5] А. Рікне [2], М. Руеф [2], Е. Тесті [4], Х. Томас [4], Б. Чек [5], В. Шпієс-Кнафл [5], Й. Шумпетер [9] та інші.

В розкритті сутності та сучасних проблем соціального підприємництва особливий інтерес викликають роботи зарубіжних дослідників. Так, К. Бурдо і Б. Ніколаєв досліджують, як економічні інститути, що вимірюються індексом економічної свободи світу (EFW), впливають на відносини між капіталом, людським, соціальним і фінансово орієнтованим підприємництвом [1].

А. Рікне, М. Руеф та К. Веннберг розглядають науковий вклад Олава Соренсона, лауреата Глобальної премії в галузі підприємництва за 2018 рік, у розуміння зв'язку підприємництва та інновацій з соціальними відносинами та географією підприємницької діяльності [2].

С. Андреева, Е. Зубуле та Д. Знотіна на прикладі розвитку соціального підприємництва в Латвії розкривають його місце не тільки в розвитку безпосередньо бізнесу, а й в соціально-економічних процесах країни в цілому [3].

М. Біггері, Е. Тесті, М. Беллуччі, Х. Томас та Р. Перссон проводять всебічний і поглиблений аналіз характеристик соціального підприємництва в Європі. Вони пропонують інноваційні, сучасні дослідження екосистем соціального підприємництва, поведінки соціальних підприємців, їхні здатності створювати соціальні інновації, соціальний капітал та соціальну інтеграцію. Крім того, автори розглядають різноманітність європейського сектора соціальних підприємств з еволюційної точки зору, зокрема, з урахуванням зростання соціального підприємництва та ролі соціальних підприємців нового покоління у всій Європі [4].

В. Шпієс-Кнафл і Б. Чек вважають соціальне підприємництво найбільш перспективною формою вирішення соціальних та/або екологічних проблем, оскільки воно поєднує в собі соціальне і підприємницьке мислення та має різні форми для вирішення соціальних проблем. Вони також відрізняють соціальне підприємництво від інших форм надання соціальних послуг, а також аналізують різні стратегії масштабування в соціальних бізнес-моделях [5].

Д. Мейра та М.Е. Рамос у власному дослідженні оцінюють, чи сприяють правова екосистема, пов'язана з об'єднанням кооперативів, їх моделями управління, професіоналізмом їх менеджерів, а також прозорістю і доступом до фінансування, соціально-

му підприємництву, або перешкоджають йому [6].

Теоретичні засади соціального підприємництва в Україні є мало досліджуваними, тому цю нішу потрібно заповнювати, відповідно вносимо свій вклад у вирішення цього питання, його методичних характеристик.

Постановка завдання – розкрити теоретико-методологічні засади і охарактеризувати роль соціального підприємництва в сучасній економіці.

Виклад основного матеріалу. Підприємництво відрізняється від бізнесу – передбачає процес виробництва товару або надання послуги, бізнес – будь-яка діяльність для отримання прибутку [7]. Також підприємництво – це: організаційне, управлінське, господарське новаторство, націлене на досягнення мети в отриманні прибутку [8]. Подібність цих дефініцій у одному – це процес націлений на максимізацію прибутку шляхом прийняття управлінських рішень, які дозволяють перевершити конкурентів за якістю або ціною, чи надати інші переваги продавцю на ринку.

Підприємницька діяльність виконує соціальну місію як і економічну, бо діючи у виробничій чи обслуговуючій сфері – підприємець через задоволення економічних потреб впливає на соціальні. Соціальне ж підприємництво – через задоволення соціальних інтересів (потреб) впливає на економічні.

Теоретичні основи підприємництва як соціально-економічного фактору, вперше системно розглянув Й. Шумпетер [9]. Соціальну роль ним відзначено як результат економічного результату підприємництва, або фахової діяльності суб'єктів із соціального господарювання в рамках відповідної спеціалізації груп. Доведено, що: «підприємець – це не професія і зазвичай не тривалий статус, підприємці не створюють соціального класу в строгому сенсі, як, наприклад, землевласники, капіталісти чи робітники» [9]. Підприємницька функція і діяль-

ність невіддільні від сучасних моделей досягнення суспільного добробуту завдяки тому, що підприємець є агентом поширення інновацій, без яких неможливе примноження багатства і перспективний розвиток соціуму. В цьому також феномен підприємництва – його повсюдна присутність.

Формальна мета підприємництва як діяльності і підприємства як організації, полягає у здійсненні ринкових угод, виконанні контрактів для задоволення економічних та соціальних потреб із певною ефективністю, що означатиме рівень конкурентоспроможності. Схематично можна зобразити характерні ролі соціального підприємництва в господарській системі, механізмі задоволення потреб суспільства, суб'єктів ринку (рис. 1).

Соціальна діяльність, здійснювана традиційним і соціальним підприємством – реалізація заходів зі сприяння соціальному розвитку суспільства, організації, території, забезпечувана традиційним господарським способом (як одна із функцій підприємства), або через реалізацію моделі соціального підприємства, для якого соціальна діяльність є основною.

Вважаємо, що розвитку підприємництва відповідає багатозначність функцій і теоретико-методичних характеристик, серед яких основними є соціальні та економічні. Тобто підприємництво одночасно характеризується як економічне й соціальне явище, а його роль зводиться до економіко-соціальних функцій. Економічні та соціальні чинники підприємництва взаємопов'язані, бо на практиці дане явище вже проникло без перебільшення, в усі сфери життя і діяльності людини – економічну і включаючи соціальну. Відповідно соціологічна наука трактує визначення підприємництва як [10]: соціально-економічного феномена в особі суб'єктів господарських відносин, які діють реалізуючи мету задоволення різноманітних потреб та інтересів, а їх діяльність відзначається ризиком, нововведеннями та ініціативою [10].

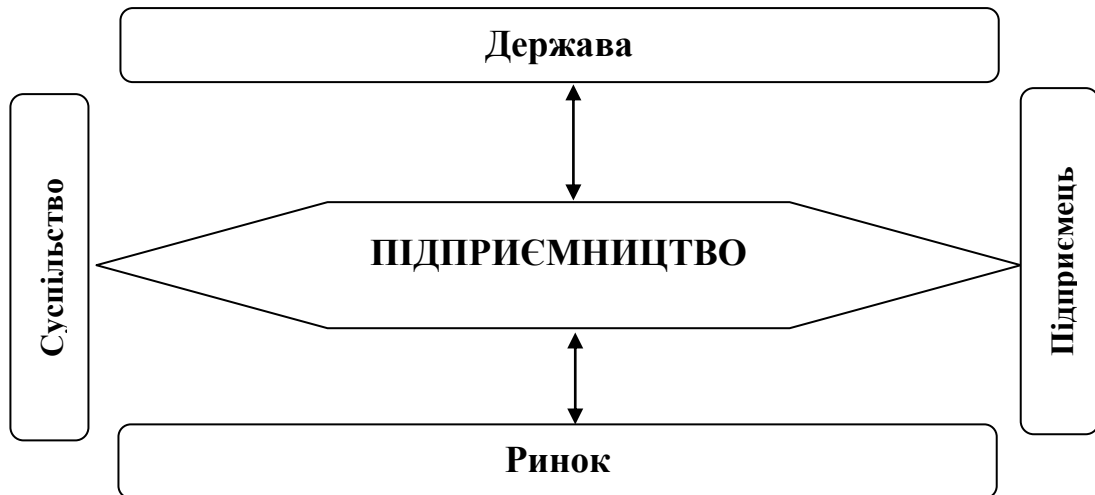

Рис. 1. Підприємництво в економічній і соціальній системі розвитку людства*
*Запропоновано автором

Доведено, що фактор соціального підприємництва виник у результаті пошуку нових, інноваційних способів поширення благ цивілізації на широке коло споживачів. Тому, забезпечення логічності викладу матеріалу статті вимагає широкої характеристики основ класичної теорії підприємництва, що нами і зроблено. Це дасть змогу ґрунтовно підійти до висвітлення засад процесу еволюції теоретичних положень соціального підприємництва, бо соціальне підприємництво за змістом багато в чому подібне до класичного, традиційного.

Соціальні ідеї розвитку підприємництва закладені у праці М. Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму» [11]. В дослідженні просувалися ідеї залежності релігії і капіталізму, зокрема визнання зв'язку соціального розшарування суспільства і віросповідань населення. М. Вебер наголошував на соціальній детермінації залежностей кількості власників капіталу, підприємців, від їхнього віросповідання – це соціальний аспект інтерпретації засад соціального підприємництва [11].

Ідейний натхненник, основоположник сучасної теорії підприємництва як явища заснованого на інноваціях, Й. Шумпетер [9], теоретичну модель соціального підприємництва розглядав у відповідності до ви-

значення економічних наслідків господарювання, завдяки яким підприємство виконує соціальну функцію. У своїй праці «Теорія економічного розвитку» [9], він наголошує про соціальні і економічні факти підприємницької (господарської) діяльності: «Соціальні факти є – принаймні, безпосередньо – результатами людської діяльності, а економічні факти – результатами господарської діяльності. Останню можна визначити як поведінку з метою надбання благ. У цьому сенсі ми також говоримо про економічні мотиви, економічні сили в соціальному і господарському житті тощо» [9].

Ставлячи на перше місце економічні факти функціонування підприємництва, Й. Шумпетер [9] згадує і про соціальні, говорячи про економічний розвиток як наслідок діяльності підприємця для виробництва товарів. Він чітко висловлюється в соціальному плані про те, що: «...важливість усіх інших товарів теж залежить від задоволення потреб. Вони виконують цю функцію тією мірою, якою сприяють створенню споживчих товарів» [9].

Отже, концептуальна основа підприємництва за Й. Шумпетером означає характеристику цього явища як економічної функції, але за результатом соціального представлення в системі суспільного розвитку.

Тобто у його вченні присутні ідеї соціального підприємництва як похідної від результатів господарювання – благ, які передаються споживачеві за відповідну плату, але ці блага задовольняють потреби членів соціуму.

Сучасники вважають, що: «соціальне підприємництво – це розвиток соціальної бізнес-ідеї, але з комерційною складовою, тобто гроші необхідні для вирішення соціальних потреб» [12]; «... соціальне підприємництво формується та існує як на основі бізнес-середовища у відповідності до розвитку соціальної відповідальності підприємства, так і відповідно до вимог соціально-економічного розвитку суспільства, виникаючи на основі некомерційної підприємницької діяльності» [12]. З цим погоджуємося, визначаємо вірність позиції соціального спрямування діяльності на безприбутковій основі, але з отриманням доходу для самої соціальної підприємницької діяльності.

Дослідження соціального підприємництва в сучасній соціально-економічній науці є надзвичайно динамічними, забезпечують якісне накопичення знань. До того ж соціальне підприємництво виникло як наслідок зростання добробуту людей, з приходом розуміння необхідності пов'язати економічний (фінансовий) із соціальним. Культивуючи ідею соціальної відповідальності, соціальної спрямованості бізнесу, науковці і практики довели життєздатність організацій соціального підприємництва.

Ця сфера відносно нова, у якій суб'єкти господарювання, разом з метою отримати прибуток, прагнуть забезпечити реалізацію соціальних рішень. Концепція соціального підприємництва є похідною від потреби здійснення соціальних дій, які необхідні для соціального розвитку території, громади, людини. Базовою цінністю соціального підприємництва є мотивація забезпечення постановки досягнень бізнесу на службу соціуму, громади.

Соціальним вважаємо підприємництво по створенню соціального багатства, здійсненню соціального відтворення. Також це

вища форма підприємницької діяльності, яка з'являється в епоху постіндустріального, інформаційного суспільства, з високою культурою розповсюдження знань. Для соціального підприємництва прибуток не є самоціллю, адже наприклад в кооперативі, який великою мірою є соціальним підприємством, першочергове завдання – надавати обслуговування.

Соціальне підприємництво – продукт еволюції процесів взаємодії продуктивних сил і розвитку виробничих відносин, критеріїв організації співіснування держави, суспільства, а також поведінки людини в рамках соціуму й усвідомлення людством критеріїв самозбереження, необхідності визначення розумних меж інноваційного зростання. Соціальні підприємства або організації, підприємці вирішують довгострокові цілі глобального масштабу, адже є не просто діяльністю заради вигоди, а заради вигоди спроектованої на майбутнє.

Висновки. На нашу думку, соціальне підприємництво (організаційно – підприємство) – вища форма підприємницької діяльності, у якій матеріальна вигода не самоціль, а опосередковуючий, забезпечуючий елемент. Характерним його розвиток є для таких економічних систем, у яких практикується реалізація політики сталого і особливо інклюзивного розвитку. Проте, на перших головним чинником розвитку соціального підприємництва є держава, за наявності достатніх вільних фінансових ресурсів, а також бізнесмени – філантропи.

Для результативного розвитку соціального підприємства потрібен соціальний капітал, який за призначенням може бути втрачено у сенсі окупності бізнесового проекту. Пріоритет соціального підприємництва – вирішення соціальних проблем. Соціальне підприємництво є феноменом сучасності, який виник у результаті цілого ряду досягнень, здобутих людством. Вважаємо, що поява соціального підприємництва головним чином пов'язана з досягненням певного рівня багатства, пошуком моделі соціальної справедливості в капіталістичній економіці, а також з екологічними

проблемами, проблемами забезпечення Земля.
сталості у використанні ресурсів планети

Список літератури:

1. Boudreaux C.J. Capital is not enough: opportunity entrepreneurship and formal institutions / C.J. Boudreaux, B. Nikolaev // *Small Business Economics*. – 2019. – Vol. 53, is. 3 – pp. 709-738;
2. Rickne A. The socially and spatially bounded relationships of entrepreneurial activity: Olav Sorenson-recipient of the 2018 Global Award for Entrepreneurship Research / A. Rickne, M. Ruef, K. Wennberg // *Small Business Economics*. - 2018. – Vol. 51, is. 3 – pp. 515-525;
3. Andrejeva S. Social Entrepreneurship and its Development Possibilities / Sabine Andrejeva, Erika Zubule, Daina Znotina // *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. – 2019. – No. 34(3). – pp. 11-19;
4. Biggeri M. Social Entrepreneurship and Social Innovation: Ecosystems for Inclusion in Europe / Mario Biggeri, Enrico Testi, Marco Bellucci, H. Thomas, R. Persson – Routledge, 2018. – 214 p.;
5. Spiess-Knafl W. Social Entrepreneurship / W. Spiess-Knafl, B. Scheck // *Impact Investing*. – Palgrave Macmillan, Cham – 2017. – pp. 13-50;
6. Meira D. Social entrepreneurship: legislative contributions / Deolinda Meira, Maria Elisabete Ramos // *Revista Electrónica de Direito. RED*. – 2019. – No. 2 (Vol. 19) – pp. 135-162;
7. Підприємницька діяльність та агробізнес / за ред. М. М. Ільчука, Т. Д. Іщенко. - Київ : Вища освіта, 2006. - 543 с.;
8. Економічна енциклопедія : у 3 т. / Гаврилишин Б.Д. (голова ред. ради) та ін., Т. 1 / відп. ред. Мочерний С. В. - Київ : ВЦ «Академія», 2002. - 864 с.;
9. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. [Текст] / Й.А. Шумпетер, пер. [з англ.] Василя Старка. - К. : Києво-Могилянська академія, 2011. - 242 с.;
10. Соціологічна енциклопедія / Укладач В.Г. Городяненко. - К. : Академвидав, 2008. - 456 с. (Серія «Енциклопедія ерудита»);
11. Вебер Макс. Протестантська етика і дух капіталізму / Макс Вебер, пер. з нім. Олександр Погорілий. - К. : Наш формат, 2018. - 216 с.;
12. Матвієнко-Беляєва Г.Л. Соціальне підприємництво: ефективний гібридний бізнес феномен [Електронний ресурс] / Г.Л. Матвієнко-Беляєва // *Економіка та управління підприємствами*. - 2018. – Вип. 14. - С. 461 – 466. - Режим доступу: http://economyandsociety.in.ua/journal/14_ukr/64.pdf (дата звернення: 9.09.2019);

References:

1. Boudreaux, C.J. Nikolaev, B. (2019). Capital is not enough: opportunity entrepreneurship and formal institutions. *Small Business Economics*, 53(3), pp. 709-738.
2. Rickne, A. Ruef M., Wennberg K. (2018). The socially and spatially bounded relationships of entrepreneurial activity: Olav Sorenson-recipient of the 2018 Global Award for Entrepreneurship Research. *Small Business Economics*, 51(3), 515-525.
3. Andrejeva, S. Zubule, E. & Znotina, D. (2019). Social Entrepreneurship and its Development Possibilities. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*, 34(3), pp. 11-19.
4. Biggeri, M. Testi, E., Bellucci, M., Thomas, H. & Persson, R. (2018). *Social Entrepreneurship and Social Innovation: Ecosystems for Inclusion in Europe*. London: Routledge.
5. Spiess-Knafl, W. & Scheck, B. (2017). Social Entrepreneurship. In W. Spiess-Knafl, B. Scheck (Eds) *Impact Investing*. (pp. 13-50) London: Palgrave Macmillan, Cham.
6. Meira, D. & Ramos, M.E. (2019) Social entrepreneurship: legislative contributions. *Revista Electrónica de Direito. RED*, 2(19), pp. 135-162.
7. *Pidpriemnyts'ka diial'nist' ta ahrobiznes* (2006). [Entrepreneurship and agribusiness]. Kyiv: Higher Education;
8. *Ekonomichna entsyklopediia*. (2002) [Economic Encyclopedia]. Kyiv: AC "Academy";
9. Shumpeter, J.A. *Teoriia ekonomichnoho rozvytku: doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tsykladu* (2011). [Theory of economic development: the study of profits, capital, credit, interest and the economic cycle]. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy;
10. *Sotsiologichna entsyklopediia* (2008). [Sociological Encyclopedia]. Kyiv: Akademvydav;
11. Veber, M. (2018). *Protestants'ka etyka i dukh kapitalizmu* [Protestant Ethics and the Spirit of Capitalism]. Kyiv: Nash format;
12. Matviienko-Beliaieva, H.L. (2018). Sotsial'ne pidpriemnytstvo: efektyvnyj hibrydnyj biznes fenomen [Social entrepreneurship: An effective hybrid business phenomenon]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy*, 14, pp. 461-466.